

ПОСТАТІ УКРАЇНСЬКОГО КНИГОЗНАВСТВА

УДК 015-05(477)

**КНИГОЗНАВЕЦЬ, ПУБЛІЦИСТ, ІСТОРИК
(До 115-річчя від дня народження Л. Биковського)**

У статті висвітлюються основні періоди життя і діяльності книгознавця, бібліографа, історика та публіциста Л. Биковського й дослідження доробку науковця українськими та зарубіжними книгознавцями.

Ключові слова: бібліографічні студії, бібліографія, книгознавство, бібліографічна спадщина.

В статье освещаются основные периоды жизни и деятельности книговеда, библиографа, историка и публициста Л. Быковского и исследования его наследия украинскими и зарубежными книговедами.

Ключевые слова: библиографические студии, библиография, книговедение, библиографическое наследие.

The article examines the cardinal life and work periods of the bibliologist, bibliographer, historian and publicist L. Bykovskij and studies of his attainments made by Ukrainian and foreign bibliologists.

Key words: bibliological studies, bibliography, bibliology, bibliographical heritage.

ЦЬОГО року виповнилося 115 років від дня народження бібліографа, книгознавця та дослідника української культури і науки Лева Устимовича Биковського. До знаменної дати в Музеї книги і друкарства України 28 квітня було відкрито ювілейну книжкову виставку «Дон Кіхот укра-їнської бібліології», що стала помітною подією в культурному житті м. Києва. Передбачається проведення ще ряду заходів.

Творчий доробок Л. Биковського – це понад 530 друкованих праць і рукописів з питань книгознавства, бібліотекознавства; бібліографічні студії; публікації історичної тематики, спомини. Відомості про 520 із них подано автором у власній біобібліографії «У службах українській книжці».

На жаль, в Україні доробок Л. Биковського представлено фрагментарно, жодна бібліотека не має у своїх фондах повного зібрання його друкованих праць. Серед бібліотечних установ м. Києва найбільші за чисельністю колекції його публікацій зберігаються в Державній науковій архівній бібліотеці, Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (НБУВ) та Науковій бібліотеці НаУКМА.

Під час роботи автора цієї статті над біобібліографічним покажчиком «Левко Устимович Биковський» в Інституті архівознавства НБУВ було віднайдено рукописи праць «Бібліотечна справа та книгорозповсюдження на Україні», «Книгодрукування на Україні», «Бібліографічний покажчик українських періодичних видань XIX ст.», які були написані Л. Биковським у 1919–1920 рр. за часів його бібліотекарства у Всенародній бібліотеці України [1].

Метою статті є огляд основних праць Л. Биковського та досліджень його творчого доробку в Україні та за кордоном.

Поштовхом до повернення та дослідження в нашій країні спадщини видатного книгознавця стало відзначення в 1995 р. його 100-літнього ювілею. НПБУ і НБУВ було проведено дві конференції та видано біобібліографічний нарис у серії «Видатні діячі української книги» [2].

Першу наукову працю (магістерську дисертацію), присвячену дослідженню книгознавчої та бібліотекознавчої концепції Л. Биковського, було захищено у Польщі ще в 1974 році Я. Грабовською за науковим керівництвом професора К. Мігоня [3]. Про актуальність книгознавчої спадщини Л. Биковського свідчать публікації українських книгознавців та бібліотечних працівників: Т. Ківшар, Г. Ковальчук, Н. Королевич, Ю. Секунової, Н. Солонської, Н. Казакової [4]. В Росії дослідженням книгознавчої діяльності науковця займається д. і. н., зав. відділу бібліографії і бібліотекознавства Російської національної бібліотеки (м. Санкт-Петербург) Н. Лелікова [5].

Кожен із періодів життя й діяльності Л. Биковського характеризується «вирозумінням нового щабля Науки про книгу», паралельно він зростав як

історик та публіцист. У 1919–1921 рр. Л. Биковський – один із п'яти перших бібліотекарів Всенародної (Національної) бібліотеки України. Саме йому належить авторство першої «Бібліотековіани НБУ» та більш ніж 20 публікацій (1919–1947) про початок діяльності Бібліотеки: першу – «Українська національна бібліотека» – надруковано 1919 року в часописі «Українська старовина», останню – «Початки Національної бібліотеки Української Метрополії (1918–1921)» – 1947 року у Майнц-Кастелі (Німеччина).

Долучився Л. Биковський, разом із І. Огієнком, С. Сірополком, М. Ясинським, й до розбудови наукової бібліотеки Кам'янець-Подільського державного українського університету, заснованого гетьманом П. Скоропадським. Про цей період він залишив цікавий спогад [6]. Згадують про діяльність Л. Биковського у цьому навчальному закладі й сучасні дослідники, зокрема, ректор Кам'янець-Подільського національного університету імені І. Огієнка О. Завальнюк [7].

Найбільш плідними періодами діяльності Л. Биковського можна вважати варшавський (1921–1922, 1928–1944) та чехословацький (1922–1928). Вони характеризуються поглибленою розробкою дослідником теоретичних питань книгознавства, бібліографії, бібліотечної педагогіки та організації діяльності публічних бібліотек. Активними були його професійні контакти з директором Чехословацького бібліографічного інституту, бібліографом Л. Жівним; працівниками УНІКу Ю. Меженком та Я. Стешенком; відомим українським ученим, головою «Товариства прихильників української книги» С. Сірополком та ін. У Чехословаччині Л. Биковський підготував і видав у серії «Книгозбірня українського бібліографічного мікроба» добірку праць, присвячених проблемам книгознавства, бібліотечної справи та бібліографії: «Замітки про книгознавство та книгоживання», «Бібліотечна справа в Чехословаччині 1924–1927» та два збірники «Українського книгознавства» (Подебради, 1922). Саме в цих роботах він виклав власну концепцію книгознавства.

Чи не перший серед українських науковців Л. Биковський розпочав серйозні дослідження діяльності зарубіжних книгознавців. У 1930-х роках у «Бюлетені Варшавської публічної бібліотеки» він друкує біографічні довідки та список основних книгознавчих праць польських, чеських та словацьких бібліотекарів і бібліографів: С. Дембего, Л. Жівного, Е. Коутнього, Зд. Тоболка, С. Мірополка, С. Уртель-Верчинського, Й. Брауна, Й. Друца.

Крім професійної діяльності, Л. Биковський бере активну участь в українському науковому русі, він співпрацює зі співробітниками Українського наукового інституту (Варшава), а також із державними, церковними діячами, політиками: Ю. Липою І. Огієнком, Ол. Лотоцьким, В. Дорошенком, Є. Пеленським та ін.

Вказану діяльність Л. Биковський продовжує й під час перебування у Німеччині (1944–1949): це і робота в книгознавчій секції новозаснованої Української вільної академії наук (УВАН), і співпраця з Ю. Липою, Є. Чикаленком, М. Садовським, У. Самчуком, В. Дубровським, В. Доленгом, М. Міллером, М. Ветуховим, Ол. Лотоцьким, Ол. Оглобліним. Саме у співробітництві з Ю. Липою було засновано Українські Суходоловий, Морський та Океанічний (Чорноморські) інститути, головним призначенням яких було дослідження геополітичних проблем України.

Разом із багатьма українцями Л. Биковський у 1949 році залишив непривітну післявоєнну Європу й за допомогою пастора В. Кузіва потрапив до США, де прожив понад 40 років й брав участь у розбудові українських наукових інституцій, зокрема книгознавчої секції УВАН (США). Він був серед засновників Денверської групи та Українського історичного товариства. Тривалий час плідно співпрацював з Л. Винаром, головою Українського історичного товариства та головним редактором наукового журналу «Український історик». Дослідник був активним дописувачем цього часопису, з Л. Винаром їх поєднувало й спільне захоплення бібліографією.

Можна сперечатися, якій ділянці книгознавства Л. Биковський віддавав перевагу, але бібліографія була й залишалася до кінця життя його улюбленою справою. Багата і

різноманітна тематика бібліографічних студій науковця, яка сприяла поєднанню його історичних та публіцистичних зацікавлень. Він був автором низки біобібліографій і біографічних матеріалів про діячів української науки та культури: мистецтвознавця К. Широцького, гідротехніка і меліоратора І. Шовгеніва, поета Степана Рудницького, громадського діяча, письменника, поета, публіциста Ю. Липу, українського і єврейського політичного та громадського діяча, історика, політолога, економіста С. Гольдельмана, істориків В. Міяковського, М. Міллера, першого Президента УВАН, громадського і політичного діяча, відомого вченого в галузі сільського господарства М. Ветухова, сходознавця А. Кримського та ін.

Справедливо вважають Л. Биковського своїм колегою історики [8], адже значну частину його творчої спадщини складають спогади та публіцистичні статті в таких українських часописах, як: “Бібліотечний журнал”, “Бібліологічні вісті”, “Українська трибуна”, “Українська книга”, “Книголюб”, “Український історик”, “Визвольний шлях”, “Нові дні”, “Літопис Волині”, “Свобода”, “Вільне слово”, “Український голос”, “Гомін України”, “Книга”, “Книжка”, “Краківські вісті” та ін. – усього понад 80 назв. Спогади Л. Биковського унікальні, бо висвітлюють маловідомі події в історії різних країн та містять відомості про їхніх учасників [9]. Усі вони отримали широкий розголос та позитивні відгуки серед наукової та культурної громадськості української діаспори.

В останні роки життя науковець реалізував два фундаментальні бібліографічні проекти: “Українські книгознавчі періодики і збірники першої половини ХХ століття” та власну біобібліографію “У службах українській книжці”. Наклад першого видання становить лише десять примірників.

Навіть короткий огляд діяльності Л. Биковського засвідчує актуальність, важливість його спадщини не тільки для дослідників, але й для пересічних людей, які цікавляться історією України. Значний інтерес для бібліотечних працівників становлять як теоретичні праці, так і бібліографічні покажчики, біографічні студії.

Поки історія перевидання праць Л. Биковського в Україні нараховує лише окремі приклади. У 1996 році в щорічнику «Україна. Наука і культура» було надруковано фрагмент з його спогадів «Від Привороття до Трапезунду»; в 1997 році за фінансової підтримки дружини Л. Биковського М. Биковської науковцями Л. Винаром і Я. Ісаєвичем було перевидано біобібліографію “У службах українській книжці” [10], яку мали отримати всі наукові, обласні та університетські бібліотеки; в 1999 році завдяки зусиллям Н. Солонської побачила світ праця «Книгодрукування на Україні» [11].

На нашу думку, було б доцільним перевидати найважливіші праці Л. Биковського, що стало б практичним кроком на шляху вшанування пам’яті українського книгознавця, пізнання історії бібліотечного руху минулого століття.

Список літератури

1. НБ України ім. В.І. Вернадського. Ін-т архівознавства. – Ф. 1, оп. 2, од. зб. 1, 2, 3.
2. Наукові читання Інституту української книги, присвячені 100-річчю з дня народження Л. Биковського // Бібліотечно-бібліографічні класифікації та інформаційно-пошукові системи : [матеріали] міжнар. наук. конф., м. Київ, 10-12 жовт. 1995 р. / НАН України, ЦНБ ім. В. І. Вернадського. – К., 1995. – С. 96–107, Левко Устимович Биковський (1895–1992) : біобібліогр. нарис / НПБ України ; авт.-склад. Н. В. Казакова. – К., 1996. – 63 с. – (Видатні діячі української книги ; вип. 5).
3. Grabowska J. Leona Wykowskiego koncepcja księgoznawstwa i bibliotekoznawstwa. – Wrocław, 1974. – 83 s. – Машинопис.
4. Праці Т. Ківшар: Книгознавча концепція Левка Биковського подебрадського періоду (1922–1923) // Вісн. Львів. ун-ту. Серія : Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. – Л., 2008. – Вип. 3. – С. 145–156; Проблеми вивчення історії бібліотечного руху доби визвольних змагань українського народу (1917–1921 рр.) // Бібліотека у демократичному суспільстві. – К., 1995. – С. 193–194; праці Г. Ковальчук:

- Бібліологічні вісті, 1923–1930 : сист. анот. покажч. – К., 1996. – 160 с., Журнал УНІКу «Бібліологічні вісті» // Бібл. вісн. – 1997. – № 2. – С. 26–28; Королевич Н. Українські бібліографи ХХ століття : навч. посіб. для ін-тів культури України. – К., 1998. – 327 с.; праці Ю. Секунової: Історико-культурологічна спадщина Лева Биковського : автореф. дис. ... канд. іст. наук / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – К., 2003. – 20 с.; Діяльність Л. У. Биковського у Всенародній бібліотеці України // Вісн. Київ. нац. ун-ту культури і мистецтв. Серія : Історія. – К., 2000. – Вип. 2. – С. 85–93; Варшавський період науково-організаційної діяльності Л. Ю. Биковського // Україна і Польща в ХХ столітті : проблеми і перспективи взаємовідносин. – К. ; Краків, 2002. – С. 129–131, Національно-культурницька діяльність Л. Биковського напередодні та в період Першої світової війни // Культура і мистецтво у сучасному світі : наук. зап. – К., 2002. – Вип. 3 – С.128–134; Л. Биковський як науково-організаційний діяч в Українському Чорноморському Інституті // Наук. зап. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2002. – Вип. 49. – С. 276–286; Роль Л. Биковського в діяльності Українського наукового інституту книгознавства // Україна ХХ ст. : культура, ідеологія, політика : зб. ст. – К., 2002. – Вип. 6.– С. 258–264; праці Н. Солонської: До історії книжкової торгівлі 20–30-х років в Україні : на матеріалах журн. «Бібліологічні вісті» та рукоп. Л. Биковського // Бібл. вісн. – 1996. – № 5. – С. 12–21; праці Н. Казакової: Просветительское, библиотечное и библиографическое наследие деятелей украинской культуры 20–30-х годов : (на примере науч. деятельности Л. Биковского) // Русская, украинская и белорусская эмиграция в Чехословакии между двумя мировыми войнами: сб. докл. междунар. конф., г. Прага, 14-15 авг. 1995 г. / Нац. б-ка Чеш. Республики, Славян. б-ка. – Прага, 1995. – Ч. 2. –С. 706–714, Український книгознавець Л. Биковський – кореспондент Українського наукового інституту книгознавства // Історія бібліотечної справи в Україні : зб. наук. пр. – К., 1995. – Вип. 1. – С. 67–73, Вшанування Л. Биковського // Свобода. – Sersey city, New York, 1995. – 22 лип. – С. 4, Левко Устимович Биковський // Україна. Наука і культура : щорічник. – К., 1996. – Вип. 29. – С. 250–252; Біографічні студії українського книгознавця Лева Биковського // Наук. зап. / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Спец. вип. Т. 9, ч.1. – К., 1999. – С. 63–66; Биковський Лев // Календар знаменних та пам'ятних дат 2000 : на II кв. / НПБ України. – К., 2000. – С. 36–39; Биковський Лев Юстимович // Енциклопедія Сучасної України. – К., 2003. – Т. 2 : Б – Біо. – С. 599–600. – У співавт.
5. Праці Н. Лелікової: Ладислав Живный – Лев Быковский : вклад в книговедение и библиографию // Русская, украинская и белорусская эмиграция в Чехословакии между двумя мировыми войнами ... . – Прага, 1995. – Ч. 2. – С. 755–761, “Мой бог – украинская книга независимо от направлений и партий...” : (к 100-летию со дня рождения Льва Быковского) // Историко-библиографические исследования : сб. науч. тр. / РНБ. – М., 1996. – Вып. 6. – С. 148–174, Теоретические взгляды Льва Быковского в контексте развития всемирной науки о книге // Бібліотека вищого навчального закладу – центр науково-інформаційно-го забезпечення підготовки національних кадрів : прогр. міжнар. наук.-практ. конф., м. Кам'янець-Подільський, 19–21 верес. 2007 р. / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т імені Івана Огієнка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: http://http://library.tup.km.ua/about_library/naukova_robota/nauk1.htm. – Назва з екрана.
6. Биковський Л. Бібліотека Кам'янець-Подільського Українського університету : спомини // Слово істини. – Вінніпег, 1949. – Ч. 3 (15), січ. – С. 18–23.
7. Праці О. Завальнюка: Л. Ю. Биковський – помічник бібліотекаря Кам'янець-Подільського державного українського університету (1919–1920 рр.) // Педагогічне Поділля : зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. держ. ун-ту. Серія соціально-педагогічна / Кам'янець-Поділ. держ. ун-т. – Кам'янець-Подільський, 2005. – Вип. 4, т. 5. – С. 3–8, Биковський Лев Юстимович // Історія Кам'янець-Подільського державного українського університету в іменах (1918–1921 рр.). – Кам'янець-Подільський, 2006. – С. 339–344.
8. Праці С. Білоконя: Биковський Лев Юстинович // Довідник з історії України : А–Я . – 2-ге вид., доопрац. і доповн. – К., 2001. – С. 63; Биковський Лев Юстимович // Енциклопедія

історії України. – К., 2003. – Т. I : А–В. – С. 252–253 : портр.; Биковський Лев Устинович // Історія України : А–Я: енцикл. довід.– 3-тє вид., доопрац. і доповн. – К., 2008. – С. 100 : портр.

9. Праці Л. Биковського: Польське повстання у Варшаві 1944 року : спомини очевидця // Визвол. шлях. – 1963. – Кн. 1. – С. 40–50 ; Кн. 2. – С. 166–176 ; Кн. 3. – С. 288–295 ; Кн. 4. – С. 390–398; Книгарні – бібліотеки – академія : спомини (1918-1922) / передм. Н. Василенко-Полонська. – Мюнхен ; Денвер, 1971. – 151 с. : іл.; З Генеральної губернії до Вартегау : спомини, 1944–1945. – Денвер ; Колорадо, 1973. – 109 с. : іл.; На Кавказько-Турецькому фронті : спомини з 1916–1918 рр. – Вінніпег ; Денвер, 1968. – 152 с. : іл. – (Волиніана); Від Привороття до Трапезунду : спомини (1895–1918). – Мюнхен ; Денвер, 1969. – 133 с. – (УІГ. Серія «Мемуаристика» ; ч. 1.); Ваймарські часи : спомини / передм. Ю. Лаврінєнка. – Денвер ; Колорадо, 1970. – 52 с. : іл.

10. Биковський Л. У службах українській книжці / упоряд. Л. Винар, Я. Ісаєвич ; УІГ, НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, Міжнар. асоц. україністів, Коміс. бібліографії і інформатики. – Львів ; Нью-Йорк, 1997. – 328 с.

11. Биковський Л. Від Привороття до Трапезунду : [фрагмент] / публ. Н. Казакова // Україна. Наука і культура : щорічник. – К., 1996. – Вип. 29. – С. 253–259; Солонська Н. Г. До історії книжкової торгівлі 20–30-х років в Україні : на матеріалах журн. «Бібліологічні вісті» та рукоп. Л. Биковського // Бібл. вісн. – 1996. – № 5. – С. 12–21; Солонська Н. Г. Невідома праця Л. Биковського «Книгодрукування на Вкраїні» // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 1999. – Вип. 2. – С. 247–251; Биковський Л. У. Історія книжної торгівлі в Росії / публ., підгот. до друку Н. Г. Солонська // Там само. – С. 313–318; Його ж. Історія української преси / підгот. до друку Н. Г. Солонська // Там само. – С. 247–251, 300–312; Його ж. Ціна на книгу / публ., підгот. до друку Н. Г. Солонська // Там само. – С. 319–322.